

Kader konusu, üzerinde tarih boyu tartışılan önemli konulardan birisidir ve özellikle günümüzde bu tartışma hem yüzeyselleşmiş hem de hedefinden sapmış durumdadır.

Kaza ve kader, İslam iman esaslarından birisidir. Bu aslında Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatlarına imanın bir sonucu olması yönüyle, “Allah’a iman” konusu içerisinde de değerlendirilebilir. Bu hususta birçok ayet ve hadis zikretmek mümkündür:

﴿كُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾

“O'nun katında her şey bir kader iledir.”¹

﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا﴾

“Her şeyi yaratıp onun kaderini iyice belirleyen, Allah yüceler yücesidir.”²

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا﴾

“Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişemez.”³, ayetleri zikredilebilir. Hadis olarak Cibrîl hadisi – ki bu hadis Ehl-i Sünnet'in konuyu ele alışına şekil vermiştir – önemlidir:

سَأَلَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ النَّبِيَّ ﷺ: «فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ» فَأَجَابَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

«أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَكِتَابِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»⁴

Cibrîl-i Emîn'in “İman nedir?” sorusunun cevabı olarak Hz. Peygamber; “Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerri ile kadere inanmaktır”, buyurmuşlardır. Diğer bir hadis-i şerifte,

«لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ»

“Kul, hayır ve şerri ile kadere iman etmedikçe, kendine hayır ve şerden isabet edecek olanı engelleyemeyeceğini, hayır ve şerden isabet etmeyecek olanı da yakalayamayacağını bilmedikçe iman etmiş olamaz.”⁵ diye buyurulmakta. Bütün bu ayet ve hadisler, kaza ve kaderin iman esaslarından olduğunu göstermektedir.

Kader meselesinde daha öncelikli olarak “kaza” söz konusu olmaktadır. İslam düşüncesinde bazı Müslüman âlimler tarafından “kader ve kaza” şeklinde bir sıralama düşünülmüştür. Bunun da haklı gerekçeleri vardır. Fakat asıl olan “kaza ve kader” şeklinde

¹ Ra'd Suresi, 13:8.

² Furkân Suresi, 25:2

³ Tevbe Suresi, 9:51.

⁴ Sahîh-i Müslim, İman, 1, H.No: 8.

⁵ Tirmizi, Kader, 10, H.No: 2141.

olmasıdır. Bunun temel sebeplerinden birisi, kaza kelimesinin, meydana geliş, ortaya çıkış, vaki oluş gibi “hâdis” anlamından kaynaklanmaktadır. Oysa kazanın, “ezelî/zatî bilgiye dayalı hüküm”, anlamı onun kaderden önce düşünülmesini gerektirir.

Kaza kelimesinin, îcâb, ilzâm, i'lâm, kitâbet ve hüküm anlamları olduğu gibi, halk ve takdîr, anlamları da bulunmaktadır.⁶ Kısaca hükmetme ve yaratma anlamlarına gelmektedir. Kaza, Allah Teâlâ'nın, bir bütün olarak varlığın, en mükemmel nizam üzere olmasını gerektiren ezeli, icmâlî/toplu bilgisidir. Bu bilgi salt bilgi değil, dilemeyi, istemeyi, icra edip yapmayı içeren bir bilgidir. **İşte O'nun, eşyayı, hem var kılıcı ve hem de düzenleyici bilgisine dayalı ezeli hükmüne kaza denilmiştir. Bu kaza, oluşun da bozuluşunda bir düzen (kader) üzere olmasını gerektirmiştir.** Müslüman hukemâ (filozoflar) buna “inâyet-i ilâhiyye” kavramını kullanmışlardır.⁷ İnâyette bilgi, irade, kudret ve fiil (*halk*) beraberce kastedilmiştir. Bu hüküm ve kaza, her şeyin belirli ölçülerle varlığa gelişini ve varlıkta kalışını toplu olarak gerektirmiştir. Bu toplu hüküm, bütün tek tek her şeyin ve her zerrenin, bu hükme dayalı olarak düzen ve intizam arz eder tarzda, bir ölçüyle ve güven verici sürekli düzenlilikle meydana gelmesini sağlamıştır ki buna da “kader” denilir.

Kaza ve kader, Şeriat lisanında, (görsel-canlı kayıt gibi) iki levhadır, Allah'ın toplu ve detaylı olarak, varlığı, varlığın bekasını ve nizamını gerektirici hükümlerinin yer aldığı levhalardır. Kaza levhasında toplu olarak bulunan, kader levhasında tafsilatıyla bulunmaktadır. İkisi de ilahî meşî'et'e, ilahî bilgiye, ilahî rızaya dayanmaktadır. Kader ise daha çok yaratma, bir bilgiye dayalı olarak yaratma, bir ölçüyle yaratma, anlamında olup, ilminde ve dilemesinde toplu olarak kaza olunan şeyin, bütün detaylarıyla, bir ölçüyle meydana gelmesidir. Kaza, ilminde ve dilemesinde detaylarıyla bulunanın, O'nun katındaki toplu yazısıdır. İkisi de ilm-i ilahîye dayanır, fakat farklı açı ve mertebelerle farklı isimler almışlardır.⁸

Kur'an ve Sünnet, bu levhalara, “kitap ve kalem” isimlerini de vermiş, kazâ için, “*ümmü'l-kitâb*” ve “*el-kalemu'l-a'lâ*” “*levhu'l-kazâ*” adlarını kullanmıştır. Bütün detaylar en ince tafsilatıyla, korunaklı bir levhada (*el-levhu'l-mahfûz*) ve detaylı ölçülerin belirtildiği bir levhada (*levhu'l-kader*) “açık bir şekilde yazılmış” olarak (*el-kitâbu'l-mübîn*) bulunmaktadır.

⁶ Taftazânî, Şerhu'l-Makasîd, c. IV, s. 265.

⁷ İbn Sina, el-İlahiyyât, thk. Hasanzâde, s. 450.

⁸ Taftazânî, Şerhu'l-Mekâsîd, c. IV, s. 265, 266.

Korunaklı levhadaki bu tafsilatlı yazı, bütün yazıları kendinde toplayan ana kitapta (*ümmü'l-kitâb*) ve karar levhasında (*levhu'l-kazâ*) da bulundurulmuştur. Yani her şey farklı açılardan toplu ve detaylı olarak, yazıya geçirilmiş ve kayda alınmıştır. Her şey kayıt altındadır, endişeye ve kedere mahal yoktur ve her şey bilgiye ve hükme dayalı olarak meydana gelmektedir.

Bir de insanın kendi boynuna doladığı, halkımızdaki yaygın ifade edişle, alnına yazdığı bir kitabı daha vardır ki bunu insan niyetleriyle, tavırlarıyla, sözleriyle ve amelleriyle kendi defterine kendisi kaydetmiş, kendi kitabını (*kitâb-ı menşûr*) kendisi yazmıştır. Bu yazı defteri kendisine verilip, *اِقْرَأْ كِتَابَكَ* "kitabını oku!"⁹ denilecektir. Kulun bugün niyet, söz ve amelleriyle yazacağı hayat kitabını, Allah ezeli ve ebedi bilgisiyle en ince detaylarıyla bilmektedir. Çünkü, bilmesi yaratması demek Olan (cc.) yarattığını bilir.

Kadere iman Allah'ın kudret sıfatının gereğine iman etmektir. Zira fiilin prensibi olan kudret, "bilgiyle yaratmak", demektir. Dikkat edilecek olursa "bilgi ile yapmak" değil, yaratmak denilmiştir. İnsan kendi bilgisi, iradesi, gücü ve rızası dahilinde yapılan şeyleri bilebilmektedir. Allah, kendi bilgisiyle, iradesiyle, rızasıyla ve emriyle kısaca kendi "inâyeti" ile yarattıklarını bilmez mi? *اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ* "Biz her şeyi bir kaderle yarattık"¹⁰ ve *اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ* "yarattıklarını bilmez mi?"¹¹

Rıza, gönül hoşnutluğu, iç huzuru, özsel tatmin, kederden emin olma, kâm alma olarak çevrilebilir ve gamın zıddıdır. İç huzurunun yegâne teminatı kaza ve kadere imandır ve bu rızanın biricik yoludur. *مَنْ آمَنَ بِالْقَدَرِ، آمِنَ مِنَ الْكَدْرِ* Kim kadere iman ederse kederden güvende olur. Kader olmasaydı her tarfı ve her şeyi keder bürür, gam sarardı. Değil miki kader vardır, kederden emin olmanın imkanı var demektir. Rızanın ve saadet-i uzmanın, yegane yolunun kaza ve kadere iman olmasının sebebi ise, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin gazabını geçip her şeyi kuşatmış olması, ümitsizliğe hiç bir mahal bırakmamış olması, rahman, rahîm, vedûd gibi nice güzel rahmet ve ikram sıfatlarının sahibi olması, emniyetin ve güvenin yegane kaynağı (*mü'min*) olması, her şeyi gözetimi altına alan (*müheymin*), her şeyden haberdar (*habîr/latîf*) ve her şeye gücü yeter olması (*kâdir/kavî/kâhir*), her şeyi koruyup kollayan (*hafîz*) olmasıdır. İşte şayet bütün bu cemel ve ikram sıfatlarının sahibine nankörlük edilir, inkara kalkışılırsa, cemel

⁹ Bkz İrsâ Suresi, 17:13-14.

¹⁰ Kamer Suresi, 54:49.

¹¹ Mulk Suresi, 67:14.

ve ikram sıfatlarının tecellisinden mahrum olmak anlamında, celal sıfatlarına muhatap olunacak olmasını bilmek ve buna yakinen inanmak nedeniyledir.

Kazaya rızada önemli bir ayrıntı, “*rızanın, makziye değil, kazaya olması*”¹² meselesidir. Yani hayrıyla şerriyle hükmolunan her şeyden razı olmak değil, o hükmün kendisinden ve o hükmü verenden razı olmaktır. Hayrı da şerri de dileyenden (*el-Kâzî*) ve dilemenin kendisinden (*el-kazâ*) razı olmak icab eder, fakat kaza olunan şeylerin (*el-makzî*) hepsine rıza doğru olmaz. Zira İmam Azam Ebû Hanife'nin de belirttiği gibi makzi üç kısma ayrılmaktadır. Kazaya “ala küli hal” rıza gerekir fakat kaza olunanlardan ise Şeriat emrettiyse, Şâri Teâlâ razı ise razı olunur, değilse rıza gösterilmez. Kazası emridir ve Kurân-ı Kerîm'de Rabbimiz **وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ** “Bizim emrimiz tektir”¹³ buyurmaktadır fakat İmam-ı Azam *Vasıyye*'sinde kaza olunan amelleri, farîza, fazîlet ve ma'siyet şeklinde üç kısma ayırmaktadır:

Farîza; Allah'ın (cc.) emri,¹⁴ dilemesi, sevmesi, rızası, kazası, kudreti, yaratması, yargısı, bilgisi, desteği¹⁵ ve levh-i mahfuzda yazmasıyla. (Buna tam bir rıza gerekir.)

Fazîlet; Allah'ın (cc.) emriyle değil¹⁶ fakat dilemesiyle, sevmesiyle, rızasıyla, kazasıyla, kaderiyle,¹⁷ hükmüyle, ilmiyle, desteğiyle, yaratmasıyla ve levh-i mahfuzda yazmasıyla. (Buna da rıza gerekir.)

Ma'siyet ise Allah'ın (cc.) emriyle değil¹⁸ fakat dilemesiyle,¹⁹ sevmesiyle değil fakat kazasıyla, rızasıyla değil takdiriyledir; tevfiğiyle değil hızlanıyla,²⁰ ilmiyle ve levh-i mahfuzda yazmasıyla.²¹ *Fıkıh-ı Ekber*'deki ilave bu konuyu daha bir açıklayıcıdır.

¹² Taftazânî, Şerhu'l-Makasid, c. IV, s. 265.

¹³ Kamer Sûresi, 54:50.

¹⁴ Allah adaleti... emreder, ayetinde olduğu gibi emir ifade eden kesin talebiyledir.

¹⁵ Allah'ın tevfiği, hayır sebeplerini hazırlaması ve şer sebeplerini ise yok etmesi anlamına gelir.

¹⁶ Çünkü Allah'ın talebi var fakat kesinlik ifade eden talebi söz konusu değildir.

¹⁷ Burada İmamın, her defasında meşiet ve irâdeyle birlikte ayrıca kaza ve kaderi zikretmesi, onların ayrı şeyler olduğuna ve onları irâdeye indirgeyen Eş'ârîye'yi ve ilme indirgeyen Felâsifeyi de reddettiğine işaret vardır. Zira Eş'arîlere göre kaza, ezeli irâde kader ise bu irâdenin taallukudur. Filozoflara göre kaza, inayet olarak da adlandırdıkları varlıkların bir bütün olarak feyezânının prensibi olan, varlığın, en güzel ve en olgun nizam üzere olmasını gerektiren ilahî bilgidir. Kader ise kaza ile belirlendiği gibi, sebeplerine uygun olarak aynı varlık sahasına çıkmasından ibarettir.

¹⁸ “Allah edepsizliği ... emretmez” ayetinde olduğu gibi hiçbir şekilde emri söz konusu değildir.

¹⁹ **Mu'tezile** ma'siyetlerin Allah'ın kazası ve irâdesiyle olmadığını düşünmektedir. Buradaki meşietle ifadesi onlara bir reddiyedir. İlahi meşiet ve Rabbanî kaza her şeye ve bu üç kısma da şamildir. Eğer Rabbin dileseydi, şüphesiz yeryüzündekilerin hepsi tamamen iman ederlerdi. Fakat Allah, tekvini ve teşrii üzerine kurduğu hikmete ters olduğu için böylesini dilememiştir. O'nun dileği, imanı seçeceğini kendisinden bildiğine iman etmesini; küfrü seçmeyi kendisinden bildiğine de iman etmemesini dilemiştir. “Allah'ın izni olmadan hiçbir kimsenin iman etmesi olur şey değildir”, ayetinin anlamı, meşiet, tevfiği ve yazgısı olmadan demektir. Buradaki iznin emre ihtimali yoktur zira nice imanla emrolunanın iman etmediği ortadadır; ibahaya da ihtimali yoktur çünkü imanın

﴿كُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾

„Yaptıkları her şey züburdedir.“²²

Bu ayetin anlamı, Allah bir şeyi levh-i mahfuzda cebir (zorlama) ile değil, kulların ihtiyarları ile gerçekleşeceği şekilde yazar. Fakat bu yazgısı, „hükmü“ ile değil, „vasfı“ iledir. Vasfıyla ve niteliğiyle demek, fiile nitelik kazandırmada etkin olan kulunun kesbî sebeplerine bağlı olarak yazar, demektir. Yoksa hüküm ve yargıyla yazgı anlamında, sebeplerden bağımsız olarak, kesin, dikte edici, cebir altına alıcı ve bağlayıcı ve özgürlüğü engelleyici bir yargıyla yazmaz.

Sadece rızanın değil, hakiki tevekkülün yolu da kaza ve kadere iman etmekten geçer. Tevekkül, an itibarıyla gerekli ikincil sebeplere sarılıp, her türlü tedbiri alıp, akibeti Allah’a havale etmektir. Tevekkül vekaletten alınma bir kavramdır. Vekalet veren (*müvekkil*) vekilinin ilmine, kudretine, salahiyetine güvenir. Buradan hareketle tevekkül vekile itimattan ibarettir. (Âli İmrân, 173, Nîsâ, 81, En’âm, 102) Gerçek tevekkül ise yapışılan sebeplere ve alınan önlemlere değil, vekile güvenmek ve ona dayanmaktır.²³ Sebeplere sarılmak ve vesileleri aramak (Mâide, 35) ise bu vesilelere dayanmak ve onlara itimat etmek değil, sadece vekilin emrine ittibadan ibarettir. Çünkü Allah,

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ﴾

“Ey iman edenler, tedbirinizi alın.”²⁴ buyurmuş.

Hz. Ömer Efendimiz de, “önce deveni bağla, sonra Allah’a tevekkül et”, “Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçıyorum”, demiştir.

Dua ve sebeplere sarılmak, zaten kazanın içerisinde. Yani Allah, ezeli kazasında, kulun duasını, eza, cefa ve musibetlere kalkan kıldıysa ki bu O’nun sünnetindedir, zaten bu da o kazanın içerisinde. “Dua ediyoruz, değişmiyor” değil, dualarımız, ezelde bize isabet edecek belalara ve musibetlere kalkan kılındıysa kazadandır. Kul sadece tedbir almakla ve asla bu tedbir konularına itimat etmemekle yükümlü kılınmıştır. Bu dünya imtihan yeridir ve Allah kainat nizamında ikincil sebepler aracılığıyla esmâsını tezâhür ettirmektedir. İşten, iş

---

hiçbir zaman terki mubah değildir. Allah herkese imanı emretmiştir ama bunu dilememiştir. Allah dileyeydi bütün insanları tek bir ümmet kıları onlar farklı farklı olmaya devam edeceklerdir. Allah bunun için yaratmıştır.

²⁰ Hızlân, tevfiğin tersi olup, kuldun yardımını kesip onu nefsiyle baş başa bırakması demektir.

²¹ Ebu Hanife, *el-Vasıyye*, (bkz. *İmamı A’zam’ın Beş Eseri* içerisinde), s. 88.

²² Kamer suresinde geçen Zübur’un anlamı, Hafaza divanlarında veya da Ümmü’l-kitaptadır, demektir.

²³ Bkz. Gazalî, *İhyâü Ulûmi’-d-Dîn*, 4/475,476.

²⁴ Nisa Suresi, 4:71.

yerinden, iş gücünden, uzak durmak, yani vesile aramamak Allah'ın “**tedbirinizi alın**”, emrine muhalefet olur fakat, daha kötüsü, bunlara itimat etmek, bunlara dayanmak, güven ve emniyeti bunlardan ibaret görmek de küfür olur. Dolayısıyla hem sebepleri aramak ve onlara sarılmak, gece gündüz yalvarıp yakarmak, hem de onlara asla güvenmemek, onları asla yeter sebep görmemek icap etmektedir.

Hülasa, hayrıyla ve şerriyle her şey hükmedilmiştir. Allah'ın ezelde dileyip takdir ettiği hayır ve şer ne ise o öylece olacaktır. Onun hükmünü değiştirecek kaderini iptal edecek bir kudret yoktur. Küçük büyük her ne takdir edilmişse o olacaktır. Sana isabet eden etmeyecek ve isabet etmeyen edecek değildir.²⁵ Olanda hayır vardır, çünkü olan her şey, Olduran'ın emriyle ve yaratmasıyla olmuştur. Kula düşen, hasenesiyle ve seyyiesiyle O'nun kazasına rıza göstermektir. (Bu durum, konu-dışı olan, kulun hürriyetine engel bir durum değildir.)

Alınacak Dersler:

- 1) Her şeyin bilgiye dayalı ve bilinçli olması
- 2) Her şeyin kudretle yani ölçüyle ve planla olması,
- 3) Her şeyin yazıya geçirilmesi ve her şeyin sistemli bir şekilde kayıt altına alınması,
- 4) Her karar ve uygulamanın bilgiye, güce, hakkaniyete, yazılı kazaya dayanıyor olması.
- 5) İnsanın bilinci, istenci ve gücü fiillerini değil (pasif), fiilleri bilincini, istencini ve gücünü takip etmesi

Ödev:

Kaderi ispat eden bu ayetleri mealleri ile beraber ezberleyin:

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾

“Biz her şeyi bir kaderle yarattık.”²⁶

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا﴾

“Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişemez.”²⁷

²⁵ Bkz. Gazalî, İhyâü Ulûmi'd-Dîn, 4/475.

²⁶ Kamer Suresi, 54:49.

²⁷ Tevbe Suresi, 9:51.